

SOCIOLOGIJA

Predmetni izpitni katalog za splošno matura ■

Predmetni izpitni katalog se uporablja od spomladanskega roka **2007**, dokler ni določen novi. Veljavnost kataloga za leto, v katerem bo kandidat opravljal matura, je navedena v Maturitetnem izpitnem katalogu za splošno matura za isto leto.

ric

Državni izpitni center

1. Uvod	4
2. Izpitni cilji	5
3. Zgradba in vrednotenje izpita	6
3.1 Shema izpita	6
3.2 Tipi nalog in vrednotenje	7
3.3 Merila vrednotenja izpita in posameznih izpitnih delov	7
4. Izpitne vsebine in cilji	12
5. Navodila za pisanje seminarske naloge	22
6. Kandidati s posebnimi potrebami	26
7. Literatura	27
8. Primeri izpitnih pol	28

1. UVOD

Katalog za sociologijo je namenjen kandidatom in kandidatkam, ki so izbrali sociologijo kot izbirni predmet splošne mature, ter učiteljem in učiteljicam, ki jih bodo pripravljali na izpit.

2. IZPITNI CILJI

Kandidat/kandidatka:

pokaže znanje in razumevanje iz izbranih socioloških tem,
pozna sociološke pojme in metode,
samostojno pojasnjuje pojme (razume in uporablja sociološko terminologijo in koncepte),
uporablja usvojeno znanje na novih primerih.

Kandidat/kandidatka:

analizira in interpretira podatke, razlage,
uporablja sociološke metode pri pojasnjevanju družbenih pojavov,
razčleni rezultate raziskav in pokaže njihovo praktično uporabnost,
povezuje sociološko znanje z znanjem drugih družboslovnih in humanističnih znanosti.

Kandidat/kandidatka:

zna izdelati načrt seminarske naloge,
zna izbrati vire, jih primerjati in interpretirati,
zna razčleniti snov, jo jezikovno ustrezno ubesediti ter dele logično skladno povezati,
zna oblikovati sklepe.

3. ZGRADBA IN VREDNOTENJE IZPITA

3.1 SHEMA IZPITA

Pisni del

Izpitna pola	Čas reševanja	Delež pri oceni	Ocenjevanje	Pripomočki
1	120 minut	40 %	zunanje	nalivno pero ali kemični svinčnik
2	90 minut	35 %	zunanje	
Seminarska naloga		25 %	notranje	

Izpit iz sociologije bodo kandidati/kandidatke opravljali na eni zahtevnostni ravni. Ocena je pridobljena z zunanjim in notranjim preverjanjem znanja.

Kandidati/kandidatke se pripravljajo na splošno maturo v okviru 210 ur pouka in 70 ur samostojnega dela, namenjenega izdelavi seminarske naloge.

Notranje se znanje preverja s seminarsko nalogo, katere ocena predstavlja 25 % celotne ocene.

Zunanje preverjanje znanja, s katerim je zagotovljenih 75 % ocene, se opravi s pisnim izpitom.

Seminarska naloga

Seminarska naloga je individualna in jo kandidat/kandidatka izdelava v obsegu od 10 do 20 strani s približno 2000 znaki na eni strani (z opombami in viri vred). Kandidat/kandidatka se z mentorjem dogovori za temo najpozneje do roka, določenega v ustreznem podzakonskem predpisu splošne mature. Rok za oddajo in ocenitev naloge določa maturitetni koledar za splošno maturo za tekoče leto.

Na podlagi meril predmetnega izpitnega kataloga za splošno maturo oceni seminarsko nalogo učitelj mentor/učiteljica mentorica.

Pisni del izpita (210 minut)

Izpitna pola 1:

Izpitna pola vsebuje esejski tip vprašanj. S to polo merimo izkazano zmožnost interpretacije, analize in strokovnega sociološkega pisanja in razčlenjevanja besedila ter oblikovanja sklepov.

Kandidat/kandidatka izmed petih ponujenih esejskih vprašanj izbere in odgovarja na dve.

Pričakovana dolžina enega esejskega odgovora je najmanj 300 in največ 500 besed.

Izpitna pola 2:

Izpitna pola vsebuje strukturirana vprašanja, ki jih lahko uvedemo z različnimi viri (strokovna literatura, leposlovje, časopisi, statistični podatki ...).

Državna predmetna komisija za splošno maturo za sociologijo lahko z razpisom tematskega sklopa sporoči izpitne vsebine, ki bodo obvezne, oz. vsebine, ki ne bodo predmet preverjanja. Razpis tematskega sklopa se za zaključni letnik objavi pred začetkom šolskega leta, in sicer prvi torek v februarju ob 12. uri, na spletni strani Državnega izpitnega centra (www.ric.si). Šole so po tem datumu o vsebini tematskega sklopa obveščene pisno.

Kandidat/kandidatka izmed štirih ponujenih tem iz vsebin kataloga izbere dve. S to izpitno polo merimo znanje, razumevanje ter izkazano zmožnost analize in interpretacije.

3.2 TIPI NALOG IN VREDNOTENJE

Izpitna pola	Tipi nalog	Vrednotenje
1	pet vprašanj esejskega tipa	Kandidati odgovarjajo na dve vprašanji. Vsako je vredno 20 točk.
2	štiri strukturirana vprašanja	Kandidati odgovarjajo na dve vprašanji. Vsako je vredno 17,5 točke.
Seminarska naloga		25 točk

3.3 MERILA VREDNOTENJA IZPITA IN POSAMEZNIH IZPITNIH DELOV

Po posameznih področjih in glede na tip preverjanja je skupna izpitna ocena sestavljena v skladu z naslednjimi deleži taksonomskih stopenj spoznavnih ciljev:

	Izpitna pola 1	Izpitna pola 2	Seminarska naloga
znanje	10	15	5
razumevanje in uporaba	15	10	10
samostojna interpretacija, analiza	15	10	10
	40	35	25

■ Izpitna pola 1 – Esejska vprašanja

Št. točk	Merila
1–5	ni razviden sociološki uvid v problem; navedene le ugotovitve, nekaj dejstev, informacij;
6–9	opredeljen problem; navedena dejstva, ugotovitve, informacije; na podlagi navedenih podatkov deloma že oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema;
10–13	opredeljen problem; navedena dejstva, ugotovitve, informacije; na podlagi navedenih podatkov oblikovani zaključki, pomembni za razčlenitev problema, in že delno argumentirani;
14–17	jasno opredeljen problem; navedene ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi podlagi oblikovani zaključki, argumentirani s poznavanjem sociološke problematike, v argumentacijo vključena sociološka terminologija in že nakazano poznavanje (za razčlenitev problema bistvenih) socioloških teorij;
18–20	jasno opredeljen problem; navedeni podatki, informacije, dejstva, povezani in oblikovani v zaključke, celovito argumentirani; v argumentaciji izkazano poznavanje sociološke terminologije in (za razčlenitev problema) bistvenih teorij, širše povezovanje ugotovitev, navajanje izvirnih pogledov na problematiko.

Ocenjevalec/ocenjevalka upošteva tudi jezikovno oblikovanost in urejenost besedila. Če meni, da problem jezikovno ni predstavljen ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

■ Izpitna pola 2 – Strukturirana vprašanja

Vrednotenje strukturiranih vprašanj je prikazano na konkretnih primerih v poglavju 8.

■ Seminarska naloga

Učiteljeva/učiteljičina pomoč

Seminarska naloga mora biti delo kandidata/kandidatke samega/same, učitelj/učiteljica ga/jo le usmerja, posebno pri pripravi dela. Učitelj/učiteljica je dolžan/dolžna spremljati potek dela. Mentorsko delo učitelja/učiteljice mora biti osredotočeno predvsem na:

- pripravo na načrtovanje in izdelavo seminarske naloge,
- pomoč pri izboru problema in opredelitvi naslova: učitelj/učiteljica pripravi izbor primernih tem ter opozori na težave in objektivne možnosti izvedbe posameznih predlogov,
- usmerjanje k uporabi različnih lotevanj obravnave problemov,
- spremljanje dela med izdelavo naloge.

Točkovalna merila za seminarsko nalogo so:

1. načrtovanje sociološke obravnave teme/opredeljevanje problema,
2. izbira in uporaba ustreznih metod dela,
3. analiziranje, interpretiranje in vrednotenje rezultatov, dejstev in podatkov,
4. sklepanje na podlagi teoretičnega znanja in upoštevanje rezultatov,
5. predstavitev obravnavanega problema v jezikovno ustrezni obliki.

Merila	Št. točk
1. Opredeljevanje problema	5
2. Izbira in uporaba metod dela	4
3. Interpretacija	6
4. Sklepanje	6
5. Predstavitev dela	4
Skupaj	25

Učitelj/učiteljica mora pri ocenjevanju upoštevati naslednja merila:

Merilo 1: Opredeljevanje problema

Kandidat/kandidatka pokaže sposobnost opredeljevanja problema in načrtovanja dela. Ocenjujemo izviren izbor in postavitev problema ter zahtevnost in aktualnost obravnave tematike.

Kandidat/kandidatka:

raven 1 (0–2 točki)

Predstavi preprost načrt. Problem ni jasno opredeljen. Naloga je ali omejena na ozko področje ali zastavljena preširoko. Ni razviden sociološki prijem pri obravnavi izbranega problema. Cilji in hipoteze niso jasno opredeljeni. Naloga nima povzetka in ključnih besed oziroma so ti neustrezni, ne izražajo bistvenih vsebinskih poudarkov iz naloge. Tudi sam naslov ni dobro in smiselno opredeljen.

raven 2 (3–4 točke)

Načrt dela je jasen. Dokaj natančno opredeli problem, cilje in hipoteze. Razviden je sociološki pristop, vendar niso upoštevane različne možnosti in vidiki obravnave. Povzetek ne zajame ustrezno bistvenih informacij o vsebini naloge, ključne besede pa le delno izražajo bistvene vsebinske poudarke iz naloge. Naslov je smiselno opredeljen.

raven 3 (5 točk)

Načrt je jasno oblikovan in ustreza izbranemu problemu. Problem je podrobno opredeljen. Določi cilje in vprašanja, ki bodo obravnavana. Natančno opredeli hipoteze. Razviden je sociološki pristop, upoštevane so različne možnosti in vidiki obravnave. Opozori na prednosti in slabosti ter pomen izbrane strategije. Povzetek ustrezno posreduje bistvene informacije o vsebini naloge, ključne besede izražajo bistvene vsebinske poudarke iz naloge. Naslov je smiselno opredeljen.

Merilo 2: Izbira in uporaba metod dela

Ocenjujemo sposobnost kandidata/kandidatke za izbiro metod, s katerimi pridobi teoretično znanje, podatke in informacije, ki so pomembni za razčlenitev problema. Ocenjujemo usklajenost uporabljenih metodoloških postopkov z opredeljenimi cilji in hipotezami ter kakovost pridobljenih podatkov in informacij z opredeljenimi cilji in hipotezami.

Kandidat/kandidatka:

raven 1 (0–1 točka)

Uporabljene metode niso oziroma so le delno usklajene z izbranim problemom, cilji in hipotezami. Uporabljeni sekundarni viri (sociološka literatura) niso ustrezni. Pridobljeno znanje, informacije in podatki se ne ali se le delno nanašajo na cilje naloge.

raven 2 (2–3 točke)

Pridobi informacije in podatke, ki so večinoma pomembni za razčlenitev problema. Ne uporablja metod in virov, s katerimi lahko bolje podkrepi izsledke, po drugi strani so nekateri podatki in informacije nepomembni za opredeljene cilje naloge. Ni povsem razvidno razumevanje prednosti in slabosti uporabljenih metod.

raven 3 (4 točke)

Z uporabo različnih metod in skladno z načrtom pridobi ustrezne in natančne informacije in podatke, ki se nanašajo na cilje obravnavanega problema. Uporablja kvalitetne in relevantne sociološke vire. Presoja tudi kakovost uporabljenih metod (njihove prednosti in slabosti oziroma omejitve).

Merilo 3: Interpretacija

Merimo sposobnost kandidata/kandidatke, da zbrane podatke in rezultate ustrezno predstavi in interpretira. Ocenjujemo sposobnost obdelave podatkov, razumevanja rezultatov in njihovo relevantnost za razčlenitev problema ter sposobnost pojasnjevanja postopka.

Kandidat/kandidatka:

raven 1 (0–2 točki)

Zbrane podatke preprosto opisuje. Pri povzetih informacijah iz sekundarnih virov le-teh ne navaja. Izbrane in predstavljene informacije niso ali so le delno usklajene s cilji naloge. Med seboj niso sistematično povezane. Pri empirični nalogi lastni raziskovalni rezultati niso ustrezno predstavljeni (ne uporabi primerne grafične, tabelarične in/ali tekstualne oblike). Ne povezuje lastnih raziskovalnih rezultatov s teoretičnim znanjem. Ne uporablja ustrezne sociološke terminologije. Očitni so primeri pristranosti v dokazovanju. Vire in informacije obravnava nekritično.

raven 2 (3–4 točke)

Natančneje analizira podatke. Ustrezno uporablja sekundarne vire in jih navaja. Izbrane in predstavljene informacije iz različnih virov so večinoma usklajene s cilji naloge in med seboj sistematično povezane. Pri empirični nalogi ustrezno predstavi lastne raziskovalne rezultate in jih delno ustrezno poveže s teoretičnim znanjem. Vendar ne uporablja dosledno sociološke terminologije. Nekatere vire obravnava nekritično in pristransko.

raven 3 (5–6 točk)

Natančno analizira in interpretira podatke. Ustrezno uporablja sekundarne vire in jih navaja. Izbrane in predstavljene informacije iz različnih virov so usklajene s cilji naloge in med seboj sistematično povezane. Pri empirični nalogi ustrezno predstavi lastne raziskovalne rezultate in jih poveže s teoretičnim znanjem. Dosledno uporablja sociološko terminologijo. Vire obravnava kritično, dokazuje vsebinsko poglobljeno poznavanje problematike in o njej kritično razpravlja.

Merilo 4: Sklepanje

Kandidat/kandidatka pokaže sposobnost logičnega mišljenja, argumentacije in povezovanja pridobljenega znanja v celoto. Ocenjujemo njegovo/njeno sposobnost argumentiranega potrjevanja in/ali zavračanja hipotez na podlagi podatkov, pridobljenih iz različnih virov, in oblikovanja sklepov.

Kandidat/kandidatka:

raven 1 (0–2 točki)

Ne oblikuje sklepov oziroma se ti ne nanašajo neposredno na cilje naloge. Ne ugotavlja, koliko so bili doseženi zastavljeni cilji. Ni razvidno, katere so temeljne ugotovitve. Če pa so te vsaj nakazane, jih ne umesti v širši sociološki kontekst. Ne zaveda se omejitev lastnega raziskovalnega dela in ne nakaže drugih možnosti za raziskovanje problema.

raven 2 (3–4 točke)

Predstavi sklepe, s katerimi potrjuje in/ali zavrača hipoteze. Sklepa na podlagi pridobljenih podatkov iz različnih virov. Ugotavlja, koliko so bili doseženi zastavljeni cilji. Razvidne so temeljne ugotovitve, vendar niso povsem jasno predstavljeni argumenti, ki jih potrjujejo, niti umestitev v širši sociološki kontekst. Ni razvidno kritično razmišljanje o lastnem delu (omejitve, nakazane drugačne možnosti obravnave problema).

raven 3 (5–6 točk)

Oblikuje sklepe, s katerimi potrjuje in/ali zavrača hipoteze. Sklepa na podlagi pridobljenih podatkov iz različnih virov. Sklepi so skladni s cilji. Razvidne so temeljne ugotovitve in jasno predstavljeni argumenti, ki jih potrjujejo. Sklepi so uvrščeni v širši sociološki kontekst. Razvidno je kritično razmišljanje o lastnem delu: upošteva omejitve in oblikuje predloge za morebitno drugačno obravnavo problema.

Merilo 5: Predstavitev dela

Ocenimo sposobnost kandidata/kandidatke, da predstavi svoje delo v jezikovno ustrezni, jasni, logični in celostni obliki. Ocenimo tudi oblikovno-tehnično urejenost dela.

Kandidat/kandidatka:

raven 1 (0–1 točka)

Poročilo o opravljenem delu je jezikovno revno, kratko. Tudi ni smiselno razdeljeno na poglavja in (če je potrebno) podpoglavja. Očiten je omejen obseg razčlenitve problema. Ne uporablja socioloških pojmov ali vsaj ne v ustreznem kontekstu. Ne upošteva pravil navajanja virov v sami nalogi, pa tudi na koncu uporabljeni viri ali niso navedeni ali pa so navedeni neustrezno. Ne doda prilog, če so za celovito poročanje o raziskovalnem delu potrebne (npr. anketni list, celovit zapis intervjujev itd.).

raven 2 (2–3 točke)

Jezikovno primerno opiše potek izdelave naloge. Zbrane podatke in informacije pretežno ustrezno razčleni in predstavi. Besedilo je smiselno razdeljeno na poglavja in (če je potrebno) podpoglavja. Uporablja sociološke pojme, vendar ne vedno v ustreznem kontekstu. Upošteva pravila navajanja virov, vendar ne vedno dosledno. Nalogi doda priloge, če so potrebne za celovito poročanje o raziskovalnem delu.

raven 3 (4 točke)

Izoblikuje jezikovno bogato poročilo, ki je logično razčlenjeno glede na cilje naloge. Posamezni deli so smiselno povezani, v pojasnjevanju pa je očitna natančna in dosledna uporaba socioloških pojmov. Dosledno upošteva vsa pravila uporabe in navajanja virov. Naloga je oblikovno-tehnično brezhibna. Dodaja priloge, če so potrebne za celovito poročanje o raziskovalnem delu.

4. IZPITNE VSEBINE IN CILJI

A Uvod v sociologijo

Sociologija kot znanstvena disciplina
Pojem družbe in družbenega
Teoretske perspektive v sociologiji
Metode sociološkega raziskovanja

B Kultura, družba, posameznik

Kultura
Socializacija
Odklonskost in družbeni nadzor

C Družbena struktura in družbene razlike

Družbena struktura/strukturiranje družbe(nosti)
Družbena neenakost in gibljivost
Spol in spolna razlika
Družbena moč in oblast

Č Skupine, institucije, polja

Družina
Šola
Delo in prosti čas
Prostorske skupnosti
Religija
Etnija, narod, nacija
Znanost

D Družbene spremembe in razvoj

Družbene spremembe
Modernizacija
Kakovost življenja
Ekološka kriza

A UVOD V SOCIOLOGIJO

■ VSEBINA, POJMI

■ Sociologija kot znanstvena disciplina

opredelitev sociologije

pojmem družbe

teoretske perspektive
v sociologiji

■ CILJI

Kandidat/kandidatka:

- pozna posebnosti sociološkega pristopa pri obravnavi družbenih pojavov in procesov,
- pozna različne opredelitve pojma družba,
- pozna temeljne teoretske perspektive v sociologiji.

■ Metode sociološkega raziskovanja

načela znanstvenega
spoznavanja

sociološke metode in tehnike

statistični pojmi in postopki

načrt raziskovalnega dela

Kandidat/kandidatka:

- pozna in razume načela znanstvenega spoznavanja,
- pozna sociološke metode in tehnike: opazovanje, eksperiment, spraševanje (anketa in intervju), analiza dokumentov, uporaba sekundarnih virov,
- pozna različne raziskovalne strategije (longitudinalne in primerjalne študije, študije primerov),
- problematizira možnost uporabe, slabosti in prednosti posameznih metod in tehnik glede na cilje znanstvenega postopka (objektivnost, eksaktnost),
- pozna in uporablja nekatere statistične pojme in postopke (populacija, vzorec, odvisna in neodvisna spremenljivka, srednje vrednosti, odklon, korelacija),
- uporablja več načinov prikazovanja podatkov in razume pomen različnega prikazovanja,
- zna oblikovati načrt raziskovalnega dela.

B KULTURA, DRUŽBA, POSAMEZNIK

■ VSEBINA, POJMI

■ Kultura

sestavine in značilnosti
kulture

simboli

norme in vrednote

■ CILJI

Kandidat/kandidatka:

- pozna različne opredelitve pojma kultura,
- pojasni pomen simbolne komunikacije in razlikuje pojme znak, jezik, govorica,
- opredeli in razlikuje norme in vrednote,
- analizira družbene norme in načine njihovega utemeljevanja,

procesi spreminjanja kulture	<ul style="list-style-type: none"> • opredeli, razlikuje in primerja naslednje procese: akulturacija, asimilacija, inovacija, difuzija, kulturna izguba, • opredeli pojem kulturne identitete in kulturne razlike, • pozna procese spreminjanja kulture v okviru globalizacije,
pluralnost kultur	<ul style="list-style-type: none"> • analizira in argumentira pomen soobstoja in sodelovanja različnih kultur (multikulturalnost, interkulturalnost), • pozna in primerja koncepta etnocentrizma in kulturnega relativizma,
subkulture	<ul style="list-style-type: none"> • analizira različne subkulture,
množična, elitna, alternativna kultura	<ul style="list-style-type: none"> • opredeli pojme in razlikuje med njimi.

■ Socializacija

Kandidat/kandidatka:

pomen socializacije	<ul style="list-style-type: none"> • pozna značilnosti in potek socializacije, • pojasni pomen socializacije za posameznika/posameznico in družbo,
dejavniki socializacije	<ul style="list-style-type: none"> • opredeli, razlikuje in primerja dejavnike socializacije: družina, šola, vrstniki, množični mediji, verske skupnosti itd.,
socializacija in individualna svoboda	<ul style="list-style-type: none"> • opredeli elemente svobode in prisile v socializacijskih procesih ter njihov družbeni pomen v predmodernih in modernih družbah,
vrste socializacije	<ul style="list-style-type: none"> • opredeli, analizira in primerja značilnosti različnih stopenj in vrst socializacije (primarna, sekundarna, terciarna, resocializacija).

■ Odklonskost in družbeni nadzor

Kandidat/kandidatka:

opredelitev odklonskega vedenja	<ul style="list-style-type: none"> • pozna opredelitev odklonskega vedenja in družbene dejavnike dojetanja odklonskosti, • primerja različne teorije odklonskosti (funkcionalizem, konfliktne teorije, interakcionizem),
funkcije odklonskega vedenja	<ul style="list-style-type: none"> • pojasni različne funkcije odklonskega vedenja,
opredelitev družbenega nadzora (socialne kontrole)	<ul style="list-style-type: none"> • pojasni pojem družbenega nadzora,
oblike (tipi) družbenega nadzora in sankcij	<ul style="list-style-type: none"> • pozna, analizira in primerja formalne in neformalne oblike družbenega nadzora in razne vrste sankcij,
družbene institucije in družbeni nadzor	<ul style="list-style-type: none"> • primerja vlogo in funkcije institucij v družbenem nadzoru.

C DRUŽBENA STRUKTURA IN DRUŽBENE RAZLIKE

■ VSEBINA, POJMI

■ CILJI

■ Družbena struktura/strukturiranje družbe(nosti)

pojem in različne teorije družbene strukture

družbeni odnosi, družbeni položaji/statusi, družbene vloge

družbene skupine

družbene organizacije

družbene institucije

družbeni sistemi

Kandidat/kandidatka:

- pozna pojem družbene strukture,
- pozna in primerja različne teorije družbene strukture (funkcionalizem in marksizem),
- opredeli in pojasni pojme: družbeni odnosi, družbeni položaj/status, družbena vloga,
- opredeli pojem, značilnosti in vrste družbenih skupin,
- razlikuje med primarnimi in sekundarnimi, formalnimi in neformalnimi družbenimi skupinami ter analizira njihove značilnosti,
- opredeli pojem, analizira in primerja značilnosti in vrste družbenih organizacij,
- pozna Webrovo teorijo birokratizacije in birokratske organizacije ter kritike,
- pozna in analizira delovanje totalnih organizacij,
- opredeli pojem, značilnosti in vrste družbenih institucij,
- pozna osnovne družbene institucije, razčleni konkretne institucije kot sistem položajev in vlog,
- pojasni razlike med institucijo, organizacijo in skupino,
- analizira razmerje med posameznikom (osebo), družbeno vlogo (vlogami) in institucijo,
- pojasni pojem globalne družbe in družbenega sistema (sestavine in povezanost).

■ Družbena neenakost in mobilnost

družbena neenakost in družbena slojevitost

oblike družbene slojevitosti

Kandidat/kandidatka:

- zna opredeliti različne oblike družbene neenakosti,
- analizira družbeno neenakost kot različnost vlog in položajev,
- pozna in analizira ključne določilnice družbene slojevitosti (moč, bogastvo, ugled),
- pojasni različne oblike družbene slojevitosti: kaste, suženjstvo, stanovi, razredi,
- primerja oblike slojevitosti in ugotavlja relevantne sociološke razlike,

teoretične razlage
družbene neenakosti

- pozna, analizira in primerja različne razlage družbene neenakosti (Webrovo, funkcionalistično, konfliktno) ter ugotavlja razlike in podobnosti,
- uporabi poznavanje teorij pri razlagi konkretnih družbenih razmer,

revščina in družbena
izključenost

- pozna in primerja različne koncepte revščine (absolutna, relativna, subjektivna),
- analizira družbene vzroke in posledice revščine in družbene izključenosti,
- pozna in primerja različne teorije revščine,

družbena mobilnost/gibljivost
in migracije

- pozna vrste družbene mobilnosti: vertikalna in horizontalna, intrageneracijska in intergeneracijska,
- opredeli pojem migracije v sociološkem smislu,
- analizira razlike v možnostih družbene mobilnosti v različnih sodobnih družbah in glede na pripadnost družbenemu sloju.

■ Spol in spolna razlika

Kandidat/kandidatka:

pojem spola
spol in kultura

- opredeli spol kot biološko in družbeno/kulturno kategorijo,
- primerja različnost spolnih vlog in položajev v različnih kulturah,

socializacija in spol

- analizira vpliv socializacije na oblikovanje specifičnih spolnih vlog,
- pozna proces družbenega konstruiranja hierarhije med spoloma,

spol in družbene neenakosti

- analizira družbene okoliščine reproduciranja neenakosti spolov in razlik med spoloma ter pogojev za spreminjanje tega odnosa,
- ugotavlja spreminjajoči se odnos med spoloma in analizira spreminjanje spolnih vlog in položajev žensk in moških,
- analizira sodobne podobe »moškosti«, »ženskosti«, materinstva, očetovstva itd.,

teorije o spolu in spolni razliki
spol in politika, religija, razred

- pozna in primerja različne teorije spola in spolne razlike,
- analizira položaj moških in žensk v politiki, pozna ključna stališča religijskih razlag do žensk in njihovega položaja v družbi, analizira razmerje med razrednim in spolnim podrejanjem,

feminizem

- pozna osnovne ideje feminizma in njegov zgodovinski razvoj.

■ Družbena moč in oblast

družbena moč in oblast

teoretične razlage
družbene moči

politični sistem, država

demokracija

procesi političnega odločanja
v sodobnih družbah in politična
organiziranost

Kandidat/kandidatka:

- opredeli pojme (moč in oblast),
- pojasni Webrovo opredelitev legitimnosti moči,
- pozna, pojasni in primerja tri tipe oblasti (tradicionalna, karizmatična, racionalna),
- pozna in primerja funkcionalistični in konfliktni pristop pri pojasnjevanju neenakosti v moči/oblasti,
- opredeli državo in njene funkcije v sodobnih družbah,
- pozna in primerja različne teorije (funkcionalistične, konfliktno) o vlogi in pomenu države v sodobnih družbah,
- pozna razne vrste političnih sistemov in pojasni značilnosti sodobnih demokracij,
- pozna in primerja teorije elit (Pareto, Mills) in pluralistične razlage,
- opredeli pojem in pomen politike,
- pozna in primerja načine in oblike političnega organiziranja ter njihov pomen (politične stranke in interesne skupine),
- analizira vlogo posameznika v političnem odločanju (volilno vedenje).

Č SKUPINE, INSTITUCIJE, PODROČJA

■ VSEBINA, POJMI

■ CILJI

■ Družina

družina

družinske vloge in funkcije
družine

pluralnost družinskih oblik in
načinov življenja

različni pogledi na spreminjanje
družine

posameznik–družina–država

Kandidat/kandidatka:

- prikaže univerzalnost in spremenljivost družine v zgodovini,
- razlikuje med pojmi: sorodstvo, zakonska zveza, družina in gospodinjstvo,
- opredeli družinske vloge, pozna funkcije družine in pojasni njihovo spreminjanje v različnih tipih družb,
- pojasni dejavnike, ki vplivajo na delitev vlog v družini,
- razlikuje med tradicionalno in sodobno, patriarhalno asimetrično in simetrično delitvijo vlog v družini,
- analizira vzroke in posledice razvez in dezorganizacije družine,
- razlikuje med različnimi tipi družin (velika, razširjena, jedrna družina, modificirana razširjena družina, reorganizirana družina itd.),
- analizira razlike v razumevanju spreminjanja družine,
- analizira odnos posameznik–družina–država.

■ Šola

šola kot družbena institucija

Kandidat/kandidatka:

- opredeli šolo kot družbeno institucijo,
- pozna in analizira družbene dejavnike, ki vplivajo na uvedbo in ekspanzijo množičnega šolanja,

funkcije šole

- opredeli funkcije šole v modernih družbah,
- pozna in primerja razne teorije o vlogi in pomenu šole v modernih družbah (funkcionalistični in konfliktni pristopi),

šola in družbena (ne)enakost

- pozna pojma uradni in skriti kurikulum,
- analizira reproduciranje (ne)enakosti skozi šolski sistem,
- pozna in ovrednoti razlage o reproduciranju neenakosti skozi šolski sistem (npr. Bourdieu in njegov koncept kulturnega kapitala itd.).

■ Delo in prosti čas

delo in prosti čas v različnih družbenozgodovinskih okoliščinah

Kandidat/kandidatka:

- opredeli in pojasni pojme: delo, zaposlitev, formalno in neformalno delo, prosti čas,

tehnologija in delo

- analizira družbene posledice uporabe različnih tehnologij,

poklicna struktura in brezposelnost

- primerja poklicno strukturo in strukturo brezposelnosti v sodobnih družbah,

organiziranost zaposlenih

- analizira vrste, vzroke in posledice brezposelnosti,

- analizira vzroke sprememb v poklicni strukturi,

- pozna in analizira razne oblike organiziranosti in delovanja zaposlenih (npr. sindikati, poklicna in profesionalna združenja ...),

prosti čas

- pojasni, kako delo oziroma zaposlitev določa prosti čas,
- analizira vzroke in posledice instrumentalnega odnosa do dela,

- analizira različne oblike preživljanja prostega časa glede na pripadnost spolu, družbenemu sloju, generaciji,

- pozna in primerja različne interpretacije preživljanja prostega časa v (post)modernih družbah.

■ Prostorske skupnosti

prostorske skupnosti

Kandidat/kandidatka:

- razlikuje, analizira in primerja tipe prostorskih skupnosti: lokalna, regionalna, nacionalna, mednarodna in globalna prostorska skupnost,

urbanizacija

- pozna proces nastajanja in širitve Evropske unije,

- pozna in analizira procese urbanizacije,

prostorski razvoj

- primerja podeželske (ruralne) in mestne (urbane) skupnosti,

- pozna problematiko urejanja prostora,

- analizira ekološke omejitve prostora,

- analizira prostorsko ločevanje/segregacijo družbenih skupin.

■ Religija

opredeljevanje religije,
tipi religij in družbeni način
njihovega obstoja

družbene funkcije religije

sekularizacija, privatizacija
in revitalizacija religij
v sodobnih družbah

verska opredeljenost
in verski pluralizem

Kandidat/kandidatka:

- opredeli sestavine religijskih sistemov,
- pozna osnovne kategorije pri opredeljevanju religije (sveto, nadnaravno, božansko),
- pozna in primerja različne tipe religij,
- pozna in primerja načine organiziranosti religijskih skupnosti (cerkev, denominacija, sekta, kult, nova religiozna gibanja),
- opredeli značilne družbene funkcije religij (integracijske, kompenzacijske, legitimacijske, osmišljevalne, družbenonadzorne itd.),
- pozna in zna uporabljati pojme sekularizacija, privatizacija in revitalizacija religij,
- zna navesti dejstva v prid tezam o sekularizaciji in revitalizaciji, pozna metodološke in vsebinske ugovore zoper te teze,
- analizira oživljanje ljudske religioznosti,
- analizira in interpretira konkretne primere in podatke o religioznem življenju v Sloveniji,
- pozna pojma civilna religija in verski fundamentalizem,
- analizira in pojasni na konkretnih primerih razmerja med versko in nacionalno opredeljenostjo, verskim in kulturnim pluralizmom.

■ Etnija, narod, nacija

etnične skupine

narod, nacija, država

etnična manjšina

etnično razlikovanje

nacionalizem

rasizem, ksenofobija

Kandidat/kandidatka:

- opredeli pojem etnične skupine in pozna različne oblike etnične organiziranosti,
- pozna značilnosti njihovega nastanka in razvoja,
- analizira dejavnike, ki vplivajo na oblikovanje modernih narodov in nacij,
- problematizira odnos narod–država in etnične meje,
- opredeli pojem etničnih manjšin in razčleni njihov položaj,
- opredeli pojave etničnega razlikovanja (etnična stratifikacija, etnična segregacija, etnična distanca, etnična diskriminacija itd.), njihove vzroke in učinke,
- analizira različne pojavne oblike nacionalizma in njegove posledice,
- pozna različne pojavne oblike rasizma in ksenofobije.

■ Znanost

znanost in družba

Kandidat/kandidatka:

- pozna razmere za nastanek in razvoj znanosti, opredeli odnos med znanjem in znanostjo,
- pozna funkcije znanosti,
- analizira družbene okoliščine za razvoj znanosti,
- predstavi pomen znanstvene skupnosti in pozna načela njenega delovanja (Merton),
- problematizira relativnost znanstvenega spoznanja in njegovo družbeno verifikacijo,
- analizira družbeno odgovornost znanstvenikov,
- opredeli etične probleme znanosti.

odgovornost znanstvenikov

D DRUŽBENE SPREMEMBE IN RAZVOJ

■ VSEBINA, POJMI

■ CILJI

■ Družbene spremembe

družbene spremembe in razvoj

Kandidat/kandidatka:

- opredeli pojem družbene spremembe,
- pozna kazalce družbenih sprememb,
- analizira in primerja različno pojmovanje družbenih sprememb in dinamike družbenega razvoja,
- pozna procese globalizacije.

■ Modernizacija

dihotomija tradicionalna – moderna družba

Kandidat/kandidatka:

- opredeli modernizacijo in njene različne vidike (razsežnosti),
- primerja značilnosti tradicionalnih in modernih družb,
- pozna, primerja in problematizira klasične sociološke teorije modernizacijskih procesov (Durkheim, Marx, Weber itd.),
- primerja različne modele modernizacije in razlage globalne neenakosti,
- pozna sociološke teze o nastajanju postmodernih družb in ugovore zoper nje,
- ugotavlja medsebojno povezanost socio-kulturnih, gospodarskih in demografskih sprememb,
- primerja demografske spremembe v sodobnih družbah,
- analizira njihove vzroke in posledice.

modeli modernizacije

spreminjanje modernih družb

modernizacija in demografske spremembe

■ Kakovost življenja

kakovost življenja

posameznik, civilna družba,
država

koncepti socialne pravičnosti

Kandidat/kandidatka:

- pozna pojem kakovost življenja,
- pozna in analizira različne dejavnike kakovosti življenja,
- pozna raziskave kakovosti življenja in njihove cilje,
- analizira možnosti in odgovornost posameznika, ustanov civilne družbe in države v skrbi za kakovost življenja,
- analizira in primerja koncepta socialne države in države blaginje.

■ Ekološka kriza

ekološka kriza

Kandidat/kandidatka:

- problematizira pojmovanje razvoja in napredka glede človekovega vpliva na okolje,
- analizira vzroke porušenega ravnotežja med človekom in naravo,
- analizira posledice ter različne poti in možnosti reševanja ekološke krize,
- zna utemeljiti zakonitost, legitimnost in moralnost varovanja okolja.

5. NAVODILA ZA PISANJE SEMINARSKE NALOGE

Tema seminarske naloge je lahko s katerega koli področja sociologije; lahko je teoretična ali empirična.

Naloga mora imeti **značilnosti strokovnega besedila**. Pri pisanju naloge je treba paziti na **strokovnost (strokovno neoporečnost, jasnost in natančnost, enopomenskost izrazov, sistematičnost, logičnost, jedrnatost** itd.).

Obseg seminarske naloge je 10 do 20 (tipkanih) strani (približno 2000 znakov na stran).

Proces izdelave seminarske naloge je razdeljen na dve osnovni fazi, in sicer: pripravo na pisanje in pisanje samo.

Priprava na pisanje vključuje:

- izbor teme in (vsaj začasna) opredelitev problema;
- zbiranje ustreznega študijskega gradiva (virov, literature);
- študij zbranega gradiva; oblikovanje zapiskov in izpiskov;
- zbiranje podatkov z anketo, intervjujem itd. (če so se kandidati/kandidatke odločili, da bodo sami empirično raziskovali);
- izdelavo vsebinske zasnove naloge (dispozicije).

Dobro seminarsko nalogo je mogoče napisati šele, ko so opravljeni vsi naštetih postopki. Priporočljivo je, da kandidati/kandidatke najprej napišejo prvo, "grobno" različico, ki naj jo pregleda mentor/mentorica, in šele potem dokončno oblikujejo nalogo.

(Opomba: podrobnejša navodila za pripravo seminarske naloge so objavljena v publikaciji *Sociologija pri maturi*, Državni izpitni center, Ljubljana 1996 in so usklajena s podzakonskimi predpisi splošne mature.)

Izbor teme in opredelitev problema

Pri izboru teme je treba upoštevati tudi dostopnost študijske literature, empiričnega in drugega gradiva ter (omejen) čas, ki ga imajo kandidati/kandidatke na voljo za izdelavo naloge.

Izbrana tema ne sme biti zastavljena preširoko ali preozko. Začetna določitev teme, predvsem pa problema, je lahko samo **začasna** in **približna**. Kandidati/kandidatke bodo lažje opredelili glavni problem (znotraj teme), ko bodo prebirali različno literaturo. Naslov naloge mora biti določen v skladu s koledarjem in pravili, objavljenimi v podzakonskih predpisih splošne mature.

Opredelitev problema je pomemben del pri izdelavi naloge in odločilno vpliva na njeno uspešnost.

V bistvu gre za opis, napoved hipoteze, pozneje pa jo lahko razdelamo v več podhipotez. Od opredelitve problema (hipoteze) je odvisen tudi izbor metod.

Zbiranje študijskega gradiva (literature, virov ...)

Kandidati/kandidatke lahko poiščejo študijsko gradivo v šolski in mestni knjižnici; več ustrezne literature pa najdejo v večjih (npr. NUK) in specializiranih knjižnicah (npr. Osrednja družboslovna knjižnica Jožeta Goričarja v Ljubljani). Dobrodošle so tudi knjižnice na fakultetah (npr. filozofski, pravni, pedagoški itd.).

Kandidati/kandidatke bodo kot študijsko gradivo (literaturo) uporabili izvirno sociološko knjižno produkcijo. Uporabiti pa je mogoče tudi naslednje vire: učbenike, priročnike, enciklopedije, leksikone, monografije, almanaha, družboslovne revije (npr. Teorijo in prakso, Družboslovne razprave, Časopis za kritiko znanosti), različna znanstvena poročila, statistične letopise, pravne akte, internetne vire itd.

Naloga naj temelji na več virih in ne le na enem. Uporaba različnih virov daje možnost osvetliti izbrano problematiko z različnih vidikov in zagotavlja objektivnejši prikaz obravnavanega problema.

Študij zbranega gradiva

Pri **sistematičnem** študiju tega gradiva naj si kandidati/kandidatke obvezno delajo **zapiske** in **izpiske**. Pomembno je, da si ob izpiskih beležijo **lastne misli** in **komentarje**. Navadno se namreč ob prebiranju raznih virov odpirajo številni, vedno novi problemi in vprašanja. Največkrat je šele to tista faza, ko se da natančno opredeliti glavni problem, ga razmejiti od problemov, ki ga mogoče le dodatno osvetljujejo, in izločiti tiste, ki z glavno temo nimajo nobene zveze.

Tudi empirično zasnovane naloge morajo imeti teoretično podlago; torej je tudi pri tako zastavljeni nalogi potreben študij literature.

Vsebinska zasnova seminarske naloge (dispozicija)

Vsebinska zasnova naloge – načrt, osnutek ali dispozicija naloge – nastaja ob študiju gradiva in zbiranju informacij. Dokončno jo je mogoče narediti šele, ko so kandidati/kandidatke zbrali in preštudirali **vse** (izbrano) teoretično in empirično gradivo in ko je povsem jasno, kaj je temeljni problem naloge.

Kandidati/kandidatke z dispozicijo predvidijo vsebinski razpored obravnavane problematike v kar najbolj logično, pregledno, sistematično obliko. Predvidijo torej **zaporedje** vključevanja posameznih vidikov, problemov itd. Ni nujno, da je ta razporeditev dokončna: med pisanjem je mogoče še kaj spremeniti, preoblikovati naslove posameznih poglavij in podpoglavij, zamenjati vrstni red vključevanja posameznih vidikov itd. Kljub temu je dobra dispozicija zagotovilo, da s pisanjem naloge ne bo težav in da bo ta oblikovana jasno, pregledno in sistematično.

Pisanje seminarske naloge

Vsebinska zasnova naloge je odvisna od konkretne teme – problema. Ne glede na to pa je treba upoštevati, da mora imeti tri vsebinske sklope: uvod, glavni (osrednji) del in zaključek.

Uvodni del (uvod) vsebuje osnovne "elemente", ki bodo predmet natančne obravnave v osrednjem delu naloge. To pomeni, da je v njem predstavljen problem (oziroma opredelitev problema) in hipoteza ali hipoteze; razložene so tudi metode in tehnike, uporabljene v nalogi. Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo, zakaj so se odločili za neko temo; opišejo, kakšne težave so nastale (če so) pri zbiranju podatkov itd.

Glavni (osrednji) del naj bo razdeljen na poglavja in podpoglavja. V njem so predstavljeni, razčlenjeni in interpretirani zbrani podatki in informacije.

V **zaključnem (sklepem) delu** (sklep, zaključek) so povzete bistvene ugotovitve, do katerih so se kandidati/kandidatke dokopali v nalogi. V njem ocenijo, ali rezultati ustrezajo postavljenim hipotezam. Lahko opozorijo tudi na neodgovorjena vprašanja in/ali predlagajo dodatno raziskovanje problema. Vključijo lahko še predvidevanje o razvoju nekega pojava v prihodnosti itd.

Naloga je v bistvu nekakšen "sklenjeni krog": tisto, kar so kandidati/kandidatke v uvodu napovedali (postavili osnovne trditve oziroma hipoteze, opredelili osnovne pojme), v osrednjem delu "razvijejo", argumentirajo, analizirajo, interpretirajo, v sklepnem pa ponovno povzamejo, ocenijo itd., tako da hkrati opozorijo na morebitna nerešena vprašanja itd.

Pri končnem oblikovanju naloge naj bodo kandidati/kandidatke pozorni tudi na to, kako označevati posamezna poglavja in podpoglavja, kaj in kako bodo citirali, kaj bodo vnesli v opombe in kako jih bodo označevali itd. Urediti je treba tudi seznam uporabljene literature, poskrbeti za morebitne priloge, napisati kazalo itd.

Kako podrobna je **členitev**, je odvisna od dolžine besedila in od obravnavane teme. Pri seminarski nalogi je glede na njeno zahtevnost in dolžino smiselna členitev na poglavja in mogoče še na podpoglavja (kar pa ni nujno); podrobnejša členitev najbrž ne bi prispevala k preglednosti in jasnosti, ampak kvečjemu narobe.

Citati – če jih ni preveč in niso predolgi – prispevajo k razgibanosti besedila in/ali dodatni osvetlitvi nekega problema. Pri citiranju, navajanju in povzemanju je dosledno treba navesti vir.

Na koncu naloge morajo kandidati/kandidatke navesti **literaturo** oziroma vse **študijske vire**, ki so jih uporabili pri pisanju. Seznam napišejo po abecednem redu priimkov avtorjev/avtoric. Vsako delo mora vključevati priimek in ime (ali začetnico imena) avtorja/avtorice, če je teh več, pa priimek in ime morebitnega urednika/urednice dela, naslov dela, založbo, kraj in letnico izdaje. Načinov navajanja literature in drugih študijskih virov je več. Kandidati/kandidatke se odločijo za enega in ga dosledno upoštevajo.

Naloga lahko vključuje tudi **priloge**, vendar to ni nujno. Mednje sodijo npr. fotografije in drugo slikovno gradivo; obsežnejše tabele, ki sicer dajejo dodatne informacije o obravnavani problematiki, niso pa toliko pomembne za razumevanje, da bi jih vključili neposredno v nalogo, itd.

Seminarska naloga mora vsebovati naslednje elemente:

- **naslovno stran** (ime in priimek avtorja/avtorice naloge, ime in priimek mentorja/mentorice, ime in sedež šole, naslov naloge, letnico oddaje in kraj oddaje);
- **povzetek** (80 do 100 besed);
- pet **ključnih besed**;
- **kazalo** oziroma vsebino z navedenimi stranmi začetka posameznih poglavij in podpoglavij;
- **besedilo** naloge z uvodom, glavnim delom, zaključkom;
- **opombe** (če so in če niso vključene na posameznih straneh pod črto);
- **literaturo**;
- **priloge** (fotografije, tabele itd. – če so).

6. KANDIDATI S POSEBNIMI POTREBAMI

Zakon o maturi v 4. členu določa, da kandidati opravljajo maturo pod enakimi pogoji. Kandidatom s posebnimi potrebami, ki so bili usmerjeni v izobraževalne programe z odločbo o usmeritvi, v utemeljenih primerih pa tudi drugim kandidatom (poškodba, bolezen) se lahko glede na vrsto in stopnjo primanjkljaja, ovire oziroma motnje prilagodi način opravljanja mature in način ocenjevanja znanja.

Mogoče so naslednje prilagoditve:

1. opravljanje mature v dveh delih, v dveh zaporednih rokih;
2. podaljšanje časa opravljanja maturitetnega izpita (tudi odmorov, mogočih je več krajših odmorov);
3. prilagojena oblika izpitnega gradiva (npr. Braillova pisava, povečava, kjer je prevod vprašanj nemogoč, zapis izpitnega gradiva na disketi ...);
4. poseben prostor;
5. prilagojena delovna površina (dodatna osvetlitev, možnost dviga ...);
6. uporaba posebnih pripomočkov (Braillov pisalni stroj, ustrezna pisala, folije za pozitivno risanje ...);
7. izpit s pomočnikom (npr. pomočnik bralec ali pisar);
8. uporaba računalnika;
9. prirejeni ustni izpit in izpit slušnega razumevanja (oprostitev, branje z ustnic, prevajanje v znakovni jezik);
10. prilagoditev opravljanja praktičnega dela maturitetnega izpita (npr. prilagoditev opravljanja seminarske naloge, vaj);
11. prilagojeni način ocenjevanja (npr. napake, ki so posledica kandidatove motnje, se ne upoštevajo, pri ocenjevanju zunanji ocenjevalci sodelujejo s strokovnjaki za komunikacijo s kandidati s posebnimi potrebami).

7. LITERATURA

Pri pripravi na splošno maturo kandidati uporabljajo učbenike in učna sredstva, ki jih je potrdil Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje. Potrjeni učbeniki in učna sredstva so zbrani v Katalogu učbenikov za srednjo šolo, ki je objavljen na spletni strani Zavoda Republike Slovenije za šolstvo www.zrss.si.

8. PRIMERI IZPITNIH POL

Izpitna pola 1

■ ESEJSKA VPRAŠANJA

1. Primarne in sekundarne družbene skupine v tradicionalni (predmoderni) in moderni družbi (opredelitev, primerjava, ilustracija s konkretnimi primeri/podatki).
2. Razpravljajte o tezi, da je glavni vzrok ekološke krize že samo bistvo človeka (antropološki dejavnik).
3. "Privlačnost podob ženskih teles, ki so predstavljena kot idealna, ni nič drugega kot privlačnost pogleda, ki je na neki način pomirjevalno prijeten. In videli smo, da je prevladujoč vizualni ideal vedno estetski ideal, ki izraža prevladujoče vrednote seksualnega vedenja. Ideal današnjega dne je nezrelost, moderna različica ženske pasivnosti. Ker je žensko telo glavni predmet pozornosti, so prevladujoče seksualne definicije postavljene v ženska telesa, v njihov videz. "Estetski spol" je podrejeni spol, kajti lepota, tako kot resnica, je eden tistih praznih pojmov, ki jih napolni s pomenom šele določena družba v določenem zgodovinskem trenutku. /.../ Strog nadzor nad seksualnostjo žensk je očitno značilen za družbe, v katerih vladajo moški. Namen poroke je na primer pogosto v tem, da zagotovi delo žensk in njihovo reprodukcijsko sposobnost v korist moških. V nekaterih družbah je nadzor nad ženskami zelo neposreden – omejevanje gibanja, na primer povezovanje stopal, rituali izključitve, na primer prudah, ter strašne kazni za prešuštvo. V naši družbi je ta prisila veliko bolj skrita in verjetno še toliko bolj zahrbtna."

(Coward, R., *Ženska želja*. Ljubljana: Krt, 1989:63)

Analizirajte različnost in spremenljivost "ženske" v različnih kulturah.

4. Razpravljajte o problemu družbene verifikacije znanstvenih spoznanj.
5. Moderna država – soustvarjalka ali uničevalka narodov? Razpravljajte.

Izpitna pola 2

■ METODE

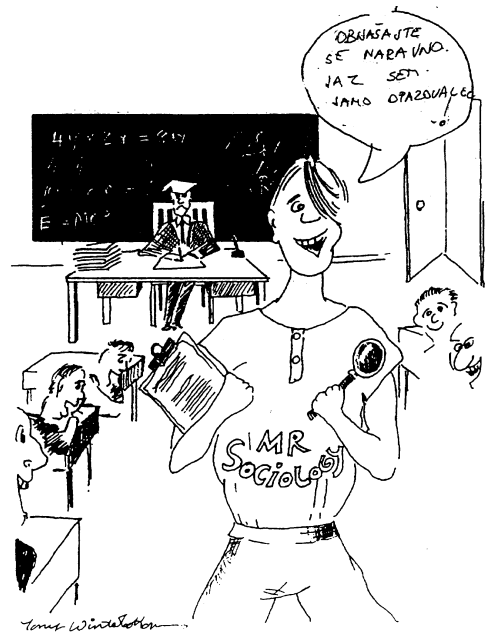
Vir A

V knjigi *Nemirno iskanje* je avtor Jože Bajzek opredelil nekatere hipoteze, na katerih je temeljilo raziskovanje vedenjskih vzorcev in kulturnih vzorcev adolescentov ...

1. Pričakujemo lahko, da je v družinah še vedno navzoči integracijski model socializacije nasproten komunikativnemu. Mlajši otroci lahko bolje komunicirajo s starši kot pa adolescenti.
2. Vendar pa je družina še vedno tista institucija, ki lahko bolj kot druge razume probleme, želje, potrebe adolescentov in si najde čas za to.
3. Pričakujemo lahko, da se adolescenti glede povečanega zanimanja za svojo spolno vlogo in drugih njim interesnih področij (šport, glasba, prihodnost, prijateljstvo itd.) bolj obračajo na svoje sovrstnike kakor pa na domačo družino, šolo ali na cerkvene institucije.

(Bajzek, J., *Nemirno iskanje*. Ljubljana: Katehetski center knjižnice, 1992:43)

Vir B

(Haralambos., *Sociology, A New Approach*. 1993:45)

Vir C

V vaških predelih Holandije so raziskovalci opazili povezavo med številom štorkelej, ki gnezdi na dimnikih, in številom novorojenih otrok na tem kraju. Hoteli so odkriti vzroke za to. Razlaga je bila preprosta. Zaradi novorojenčkov so prostore bolj ogrevali, topli dimniki pa so privabili štorkele.

(Kornblum, W., *Sociology*. Hartcourt Publishers, 1994:42)

Vprašanja

1. Določite stopnjo (fazo) raziskovalnega dela, o kateri govori vir A. (1 točka)
2. Pojasnite vlogo te stopnje (faze) v družboslovnem raziskovanju. (4 točke)
3. Katero metodo sociološkega raziskovanja prepoznate v viru B? (1 točka)
4. Pojasnite uporabnost te metode (iz vira B). (4,5 točke)
5. Preglejte vir C in navedite spremenljivke, vključene v raziskavo. (3 točke)
6. Na osnovi vira C pojasnite korelacije (zveze) med spremenljivkami. (4 točke)

■ DRUŽINA

Vir A

Večina predkapitalističnih produkcijskih načinov – hišnogospodarski, orientalski, antični in fevdalni – temelji na skupni gospodarski osnovi: na hišnem gospodarstvu ali, kot se to imenuje pri Engelsu, "hišni zadrugi". Celota "posestva" in "hiše" tvori osnovno obliko produkcije: obe vrsti produkcije sta institucionalno združeni (mišljena je produkcija dobrin in produkcija ljudi – op. M. P.) ... Pogosto jo določa patriarhalno razmerje gospostva v ožjem pomenu besede, torej neposredno gospostvo "hišnega gospodarja" nad ženo (ženami), otroki in drugimi člani gospodinjstva, ki so ali niso v sorodu (npr. služabniki pri višjih slojih ali varovanci, vajenci itd.).

Tega tipa produkcijske enote ne smemo mešati z našo "družino". Razlika bo morda še bolj jasna, če si ogledamo pomen besede "familia" v rimski antiki. K "familii" sodijo vse osebe, ki so pod oblastjo hišnega gospodarja, tudi sužnji, svobodni služabniki, ki niso sorodstveno vezani (klienti), poleg tega pa celotno imetje. "Familia" je torej posestvo z živim in mrtvim inventarjem. Poleg tega označuje "familia" tudi tisto, kar bi danes

imenovali "sorodstvo", skupino ljudi s skupno oznako o poreklu, ki pa ne živijo nujno skupaj. (V obeh pomenih – družina kot osebe, ki živijo v isti hiši in so pod oblastjo istega gospodarja, ter družina kot skupnost sorodnikov, ki pa ne bivajo nujno skupaj – se je pojem uporabljal tudi v srednjem veku – op. M. P.) V tem pomenu uporabljamo pojem "familia" še danes, ko na primer govorimo o "družinskem" srečanju. Oba pomena moramo skrbno ločiti od danes prevladujočega v smislu skupaj bivajočih krvnih sorodnikov. Ta zadnji pomen se je izoblikoval šele v 18. stoletju, in sicer v procesu, v katerem se blagovna produkcija loči od "produkcije ljudi". Družina v današnjem pomenu besede je moderen pojav, njena predpostavka je razpad hišnogospodarske produkcijske enote ...

(Nemitz, R., *Družina in šola kot dispozitiv vzgoje*, zbornik *Vzgoja med gospodstvom in analizo*. Ljubljana: Krt, 1992:65–66)

Vir B

Družina je majhna in vase zaprta. Vendar nikakor ni res, da sodobna družina razpada. Nasprotno, v popredmetenem in odtujenem svetu je dobila novo funkcijo, da omogoča resnično intimne, osebne odnose med ljudmi. Patriarhalna družina je vedela o intimnosti, čustvih in podobnih zadevah razmeroma malo. Bila je predvsem gospodarska celica, namenjena skupnemu delu. Mladi se niso poročali iz ljubezni, temveč tako kot so narekovali ekonomski interesi. Številnost te družine je preprečevala, da bi posameznik užival resnično intimnost, oteževala je tudi tesno, osebno navezanost na enega samega človeka ... Sodobni človek se lahko zelo dobro razume, recimo, s svojimi kolegi pri delu, toda ti odnosi bodo le redko trajni in intimni: preveč je teh ljudi, prehitro se menjavajo, preveč različni so posli, ki jih opravljajo. Tudi s svojimi sosedi običajno nima posebnih stikov, pa čeprav imenujejo arhitekti sodobna mestna naselja "soseske", kakor da bi hoteli z besedo uročiti socialno realnost, ki je seveda čisto drugačna ... Družina in sorodstveni odnosi so tvorili v prvobitni skupnosti skelet celotne družbene strukture, v sodobni družbi pa je obdržala družina od vseh svojih funkcij skorajda le eno samo: omogočanje takega druženja ljudi med seboj, kjer ti drugi človek ni sredstvo, ampak predvsem cilj. In ravno zato, ker se je omejila samo na to funkcijo, lahko poslej zagotavlja manj odtujene odnose med ljudmi kot družina preteklosti ...

(Makarovič, J., *Mladi iz preteklosti v prihodnost*. Ljubljana: DDU Univerzum, 1983:168)

Vprašanja:

1. Opredelite, kaj danes označujemo s pojmi družina, gospodinjstvo, sorodstvo. (6 točk)
2. Pojasnite ekonomsko funkcijo družine in njeno spremenljivost v raznih zgodovinskih obdobjih. (3 točke)
3. Katera funkcija je po mnenju avtorja drugega besedila temeljna funkcija (pomen) sodobne družine? (1 točka)
4. V viru B je predstavljen neki pogled na pomen družine v sodobnem svetu. Opredelite dva drugačna (kritična) pogleda na družino, ki sta se izoblikovala v sociologiji družine. (5 točk)
5. Ali lahko danes govorimo o tipični družini? Pojasnite. (2,5 točke)

■ RELIGIJA

Vir A

Zagovor zoper hudo uro

"Čaran woblak
Bode krotak,
Pojde na vsoče gore,
Wobrare nam žito polje."

(Novak, V., *Slovenske ljudske molitve*. Ljubljana: 1983)

Vir B

Zagovor zoper šen

"Preganjam (ga) šen iz tvoje glave, tvojega lica in tvojega trupla. Preganjam ga z Bogom Očetom, Bogom Sinom in Bogom Sv. Duhom. Ne preganjam ga s svojo močjo, preganjam ga z božjo pomočjo in v imenu Svete Trojice, Marije Device, Antona Padovanskega. Pomagaj, Bog Oče, Bog Sin, Bog Sv. Duh in Trojica, Devica Marija, sveta Ana, krstni patron."

To so pomolili trikrat z molkom v roki, s katerim so vlekli trikrat po vsem telesu.

(Novak, V., *Slovenske ljudske molitve*. Ljubljana: 1983)

Vir C

Večerna molitev

"Angel čuvar, čuvaj me
v noči i podne,
dokler bom živ, naj ti bodem
vsiljdar dober i pobožen,
če pa mrjem, nesi mi to dušo mojo
v nebesa. Amen."

(Novak, V., *Slovenske ljudske molitve*. Ljubljana: 1983)

Vprašanja:

1. Kaj je magija; kako bi opredelili temeljno izhodišče magijskega mišljenja in delovanja? (3 točke)
2. Navedi značilnosti, po katerih naj bi se magija razlikovala od religije. (4 točke)
3. S čim se utemeljuje trditev, da ni magije brez religije in religije brez magije (magijskega)? Ali bi lahko rekli, da so v vseh zgornjih primerih navzoče religiozne in magijske sestavine? Pojasnite svoj odgovor. (6 točk)
4. Zakaj je v (tradicionalni) ljudski religioznosti običajno več magijskih sestavin kakor v uradni ("oficialni") cerkveni religiji? (4,5 točke)

■ MODERNIZACIJA

Vir A

Moderne družbe so v svojem izvoru tipično evropska značilnost. Industrijska revolucija je izbruhnila v Evropi, najprej v Italiji, nato zlasti na Nizozemskem in v Angliji ter se širila od tod po vsem svetu. Seveda ne po blagi in miroljubni poti: v industriji in kapitalizmu je nasploh malo blagega in miroljubnega.

(Makarovič, J., *Mladi iz preteklosti v prihodnost*. Ljubljana: DDU Univerzum, 1983:157)

Vir B

Zgodovina danes nerazvitih je bila nekoliko zadnjih stoletij povezana z zgodovino razvitih. Gospodarska, politična, kulturna in vojaška ekspanzija Evrope je po 16. stoletju vključila ves znani svet v tokove svetovne zgodovine. Enotnost sveta se je torej uveljavljala v nastajanju enotnega sveta, ki pa je bil, kot smo rekli, asimetričen: svetovni dominantni center in svetovno obvladana periferija.

(Južnič, S., *Ideologija razvoja*, Teorija in praksa. 10–11/1991:1191)

Vir C

Koncepti modernizacije niso filozofsko in teoretsko problematizirali samega napredka, ampak so se ukvarjali predvsem z mehaniko napredka, v kateri so vzvodi in mehanizmi pospešene industrializacije in kako čim bolj neomejeno vključiti tretji svet v svetovno ekonomijo. Industrializacija Evrope 19. in 20. stoletja ni potekala na ta način. Mnoge evropske države so vzpostavljale zaščitne pregrade do tiste razvojne faze, ko so se lahko vključile na široki črti v tekmovalno ekonomijo (Senghass, 1985: 18–19). Ob evropski industrializaciji se je izboljšala poljedelska storilnost, kar pa se pogosto ni upoštevalo pri programih modernizacije. Da z napredkom ni nekaj v redu, je govorilo očitno dejstvo, da se velike razlike med Evropo in ZDA na eni strani in drugimi celinami na drugi strani pojavijo šele v 19. in 20. stoletju, to je ravno v obdobju napredka. Na začetku industrializacije se je razmerje med najbolj in najmanj razvitimi državami povzpelo na 20:1, zdaj pa je 200:1. Do konca 18. stoletja pa razvojne razlike znotraj Evrope niso presegle razmerja 1:2. Rastoče razlike v mednarodnem tekmovanju ustvarjajo podobne probleme tistim, ki so zamudniki v razvoju (Senghass, 1985: 17).

(Kirn, A., "Vzpon in kriza ideje napredka", *Teorija in praksa*. 12/1991:1415–1416)

Vprašanja:

1. Z vsaj štirimi značilnostmi opredelite pojem moderne družbe, naveden v viru A. (4 točke)
2. Nekateri klasiki sociologije so (moderno) industrijsko družbo predstavljali kot nasprotje predindustrijski (tradicionalni). Navedite in na kratko razložite eno takšnih dihotomij in njenega avtorja. (4,5 točke)
3. Kateri vidik modernizacije je izpostavljen v virih A in C? (1 točka)
4. Kateri razlagi (teoriji) je mogoče pripisati stališča, navedena v virih B in C? (1 točka)
5. Kako v okviru te teorije pojasnjujejo današnji prepad med razvitimi in nerazvitimi državami? (3 točke)
6. Kdaj in zakaj so se pojavili različni koncepti (teorije) modernizacije (vir C)? (2 točki)
7. Kakšno je bilo osnovno izhodišče teh teorij? (2 točki)

OCENJEVALNA SHEMA ZA IZPITNO POLO 2

■ METODE

1. Določite fazo raziskovalnega dela, o kateri govori vir A. (1 točka)
1 točka za opredelitev hipotez.
2. Pojasnite vlogo te faze v družboslovnem raziskovanju. (4 točke)
1–2 točki: odgovor je pomanjkljiv.
3–4 točke: kandidat celovito opredeli vlogo hipoteze, pri čemer poudari, da s postavitvijo hipoteze natančneje določimo problem, tako da usmerja raziskovanje, ker predlaga razumevanje procesov in pojavov, vpliva na izbor metod ...
3. Katero metodo sociološkega raziskovanja prepoznate v viru B? (1 točka)
1 točka za opazovanje (z udeležbo).
4. Pojasnite uporabnost te metode v družboslovnem raziskovanju. (4,5 točke)
1–2 točki: kandidat navede samo nekaj možnosti uporabe, ali prednosti, ali pomanjkljivosti.
3–4,5 točke: navede možnosti uporabe metode, opozori na čim več prednosti in omejitev.
5. Preglejte vir C in navedite spremenljivke, vključene v raziskavo. (3 točke)
Za vsako pravilno navedeno spremenljivko 1 točka (število štorkelj, število novorojenih otrok, toplota dimnika/prostorov).
6. Na osnovi vira C pojasnite zveze med spremenljivkami. (4 točke)
1–2 točki: kandidat ugotavlja samo povezanost med spremenljivkami.
3–4 točke: razloži povezanost, pove, da gre med dvema za navidezno zvezo, in pojasni pomen tretje spremenljivke ...

■ DRUŽINA

1. Opredelite, kaj danes označujemo s pojmi družina, gospodinjstvo, sorodstvo. (6 točk)
Za vsak ustrezno opredeljen pojem 2 točki.
2. Pojasnite ekonomsko funkcijo družine in njeno spremenljivost v različnih zgodovinskih obdobjih. (3 točke)
1–2 točki: odgovor je pomanjkljiv.
3 točke: kandidat poudari razliko v izvajanju ekonomske funkcije družine v predindustrijskih in industrijskih družbah, opozori, da v slednjih družina ni samo potrošna enota, ampak da se v njej opravi veliko neformalnega dela.
3. Katera funkcija je po mnenju avtorja drugega besedila temeljna funkcija (pomen) sodobne družine? (1 točka)
1 točka: emocionalna ali zagotavljanje intimnih odnosov ...
4. V viru B je predstavljen neki pogled na pomen družine v sodobnem svetu. Opredelite dva drugačna (kritična) pogleda na družino, ki sta se izoblikovala v sociologiji družine. (5 točk)
1–3 točke: kandidat predstavi samo en drugačen pogled ali pa dva, vendar pomanjkljivo.
4–5 točk: ustrezno predstavi dva pogleda (npr. feministična kritika družine, pogled, ki izpostavlja familizem ...).
5. Ali lahko danes govorimo o tipični družini? Pojasnite. (2,5 točke)
1 točka: ne.
2–2,5 točke: kandidat pojasni, da obstajajo različne oblike družinskega življenja.

■ RELIGIJA

1. Kaj je magija; kako bi opredelili temeljno izhodišče magijskega mišljenja in delovanja? (3 točke)
1–2 točki: kandidat opredeli pojem.
3 točke: opredeli pojem in poudari, da gre za prepričanje o moči človeškega delovanja na magične sile ...
2. Navedi značilnosti, po katerih naj bi se magija razlikovala od religije. (4 točke)
 - Manipulacija pri magiji/komunikacija pri religiji;
 - pri magiji gre za nekakšno prisilo, pri religiji za prošnje;
 - magija je usmerjena tostransko, religija onostransko;
 - vedno konkretno/(lahko) splošno.Za vsak odgovor po 1 točko.
3. S čim se utemeljuje trditev, da ni magije brez religije in religije brez magije (magijskega)? Ali bi lahko rekli, da so v vseh zgornjih primerih navzoče religiozne in magijske sestavine? Pojasnite svoj odgovor. (6 točk)
 - Tudi religija vsebuje predstave o posebnih skrivnostnih silah;
 - tudi v religijo je vključeno upanje, prepričanje o moči človekovih dejanj (molitev, žrtvovanje);
 - v omenjenih virih so navzoče religiozne in magijske sestavine, toda v različnih razmerjih (manj magije in več religije od A k C).Za vsako navedbo 2 točki.
4. Zakaj je v (tradicionalni) ljudski religioznosti običajno več magijskih sestavin kakor v "uradni" cerkveni religiji? (4,5 točke)
 - Onostranska naravnost velikih cerkvenih religij;
 - navezanost ljudske religioznosti na starejše religije in kulte;
 - konkretne tostranske življenjske potrebe ljudi;
 - ustno izročilo, nešolanost;
 - vpliv vaškega in kmečkega okolja in njegovih potreb.Za vsako navedbo 1 točka, vendar največ 4,5 točke. (4,5 točke dobi kandidat tudi, če navede samo štiri razloge.)

■ MODERNIZACIJA

1. Z vsaj štirimi značilnostmi opredelite pojem moderne družbe, naveden v viru A. (4 točke)
 - Moderne družbe so industrijske družbe;
 - težišče proizvodnje je v sekundarnem sektorju;
 - prevladujoče blagovno-denarno gospodarstvo;
 - so razredne družbe z možnostmi razredne in geografske mobilnosti;
 - oblika polskupnosti je nacionalna država;
 - urbanizacija ...Za vsako vključeno značilnost 1 točka, vendar največ 4.
2. Nekateri klasiki sociologije so (moderno) industrijsko družbo predstavljali kot nasprotje predindustrijski (tradicionalni). Navedite in na kratko razložite eno takšnih dihotomij in njenega avtorja. (4,5 točke)
1–2 točki: kandidat pomanjkljivo predstavi nasprotje med tradicionalno in moderno družbo.
3–4,5 točke: ustrezno predstavi eno od takšnih dihotomij in njenega avtorja (npr. Durkheim ter družbo mehanske in organske solidarnosti ...).
3. Kateri vidik modernizacije je izpostavljen v virih A in C? (1 točka)
1 točka: industrializacija.

4. Kateri razlagi, teoriji je mogoče pripisati stališča, navedena v virih B in C?
(1 točka)
1 točka: teoriji odvisnosti.
5. Kako v okviru te teorije pojasnjujejo današnji prepad med razvitimi in nerazvitimi državami? (3 točke)
1–2 točki: odgovor je pomanjkljiv.
3 točke: v odgovoru kandidat ustrezno pojasni stališče teorije odvisnosti, po kateri je vzrok prepada v tem, da so se današnji razviti deli sveta razvijali na račun danes nerazvitih ...
6. Kdaj in zakaj so se pojavili različni koncepti (teorije) modernizacije? (2 točki)
1 točka: kandidat navede samo kdaj ali samo zakaj.
2 točki: celovito pojasni kdaj in zakaj.
7. Kakšno je bilo osnovno izhodišče teh teorij? (2 točki)
1 točka: odgovor je pomanjkljiv.
2 točki: prevladovalo je prepričanje, da se lahko večina človeških družb modernizira kot Zahodna Evropa in Severna Amerika.